

Jeden svět na školách

Příběhy bezpráví – z místa, kde žijeme

Manuál pro žáky a studenty

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH

Člověk v tísni, o.p.s.

Šafaříkova 24, 120 00 Praha 2

www.jsns.cz

e-mail: skoly@jsns.cz

Ředitel projektu:

Karel Strachota

Editorky:

Naďa Aliová, Kateřina Saporová

Text vznikl s využitím materiálů projektu Povím ti o svobodném Polsku, který realizuje polská vzdělávací organizace Centrum Edukacji Obywatelskiej (www.ceo.org.pl). Na přípravě se dále podíleli: Andrea Baumannová, Adam Drda, Jitka Hudečková, Zdeňka Juklová, Mikuláš Kroupa, Jitka Rutschová a Stanislav Švejcar.

Jazyková úprava: Dagmar Mertová

Grafická úprava: >o< mowshe

Rok vydání: 2012 (druhé, upravené a rozšířené vydání)

© Člověk v tísni, o. p. s.

Všechna práva vyhrazena

Tento projekt byl realizován za finanční podpory Evropské unie. Za obsah publikace odpovídá výlučně autor. Publikace nereprezentují názory Evropské komise a Evropská komise neodpovídá za použití informací, jež jsou jejich obsahem.

Příběhy bezpráví – z místa, kde žijeme

Úvod	5
O projektu Příběhy bezpráví – z místa, kde žijeme	6
Cíl projektu	7
Oral history	7
Každý příběh je jiný	8
Hledání pamětníka	8
Příprava na setkání s pamětníkem	9
Setkání s pamětníkem	10
Pátrání v archivech	12
Psaní příběhu	13
Rady a doporučení	14
Rozdělení rolí v týmu	14
Dodržování časového harmonogramu	14
Úloha patrona	14
Etické zásady	15
Zpracování příběhu	16
Textové materiály	16
Obrazové přílohy	16
Audio a video materiály	16
Dokumentace projektu	16
Příklady dobré praxe	18
Ladislav Trejbal – laureát Ceny Příběhů bezpráví 2011	18
Anna Honová – čestná občanka Uherského Brodu	21
ZŠ Maleč – kvalitní prezentace projektu	23
ZŠ Litomyšl – vydání vlastní publikace	24
Příloha – ukázkové zpracování projektu	26
Příloha – souhlas pamětníka	31

Milí přátelé,

vyrůstáte ve svobodné zemi, v níž máte volný přístup k informacím a můžete otevřeně mluvit o všem, co se vám zlíbí. Proto je možná obtížné pochopit, že život v této zemi vypadal před více než 20 lety jinak. Tu znalost a zkušenost mají lidé starší než vy: rodiče, prarodiče, sousedé, lidé z vaší obce či města. Pokud vám budou pamětníci vyprávět, jak vypadalo jejich dětství a mládí, dozvíte se, že stejně jako vy chodili do školy, byli zamilováni, smáli se a plakali. Jenomže podmínky, ve kterých vyrůstali a žili, byly zcela jiné. Tito lidé vám mohou svým vyprávěním přiblížit události z naší moderní historie. Mohou se s vámi podělit o své vlastní zkušenosti s únorem 1948, znárodnováním, politickými procesy v 50. letech. Mohou mluvit o pražském jaru, srpnu 1968 i následných letech normalizace. Tuto historii nepoznáte z knih a učebnic, protože je to historie velmi osobní a neopakovatelná.

Jsme rádi, že jste se rozhodli zapojit do projektu Příběhy bezpráví – z místa, kde žijeme. Berete na sebe obtížný úkol, vyžadující mnoho disciplíny a zodpovědnosti. Narazíte na různé překážky, ne vše se bude dařit, ale když už jste se jednou rozhodli, nedejte se odradit. Buďte trpěliví a zaručujeme vám, že budete odměněni zážitky, které si budete pamatovat ještě dlouho.

Kateřina Saporová

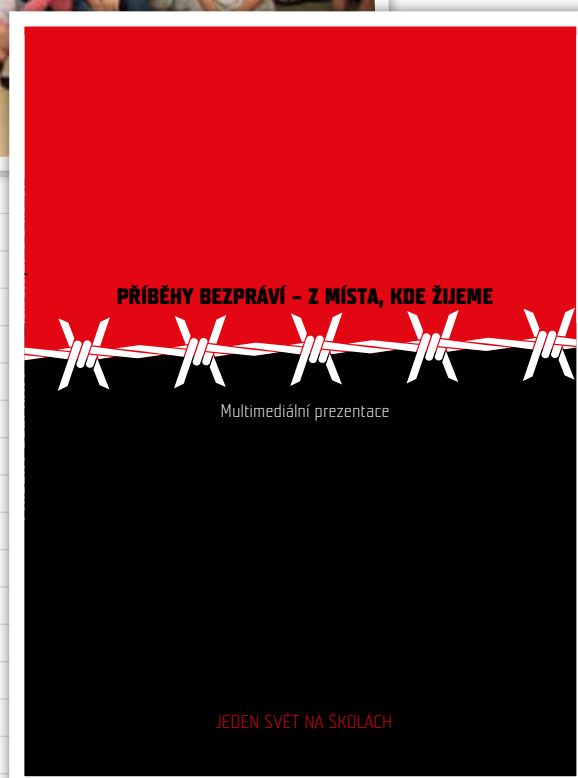

O PROJEKTU PŘÍBĚHY BEZPRÁVÍ – Z MÍSTA, KDE ŽIJEME

Příběhy bezpráví – z místa, kde žijeme je projektem společnosti Člověk v tísni, ve kterém týmy mladých lidí zaznamenávají příběhy pamětníků ze svého okolí, do jejichž životů negativně zasáhl komunistický režim. První ročník projektu proběhl v roce 2011 a zúčastnilo se jej celkem 27 týmů z 18 základních a středních škol z celé České republiky. Veškeré texty a doprovodné materiály (fotografie, archivní dokumenty, audio/video ukázky), které se týmům podařilo shromáždit, jsou obsaženy v multimediální prezentaci, představující výsledek jejich téměř půlročního bádání.

Závěrečné setkání zástupců týmů v Praze, červen 2011

Cíl projektu

Vaším úkolem je najít ve svém okolí pamětníka (či pamětníky), který osobně zažil perzekuci ze strany komunistického režimu, setkat se s ním, zaznamenat jeho výpověď a dohledávat informace z dalších zdrojů. Na základě těchto pramenů budete postupně skládat mozaiku konkrétního lidského osudu. Výsledkem vaší práce bude **sepsaný životní příběh** pamětníka, zpracovaný formou textů a doprovodných materiálů. Informace o tom, jaké požadavky by měl každý příběh splňovat, naleznete v kapitole Zpracování příběhu. Užitečné rady pro práci na projektu jsou obsaženy v následujících dvou kapitolách.

Tým z Gymnázia Mozartova v Pardubicích

Oral history

Měli byste vědět, že metodě získávání informací prostřednictvím ústního vyprávění, tedy metodě, kterou budete při své práci využívat, se říká „oral history“ nebo česky orální historie.

Ústní vyprávění je bezpochyby nejstarší formou předávání znalostí o uplynulých událostech. Historici se od nejdávnějších dob při rekonstrukci minulosti opírali právě o ústní předávání. Takový způsob odkrývání a dokumentování historie je v současné době neobyčejně populární – sahají po něm nejen historici, ale i sociologové či antropologové. Archivy orální historie vznikají na univerzitách, v muzeích či knihovnách. Úryvky audiozáznamů nebo videí jsou stále častěji začleňovány do muzejních expozic, filmů, dokumentů či výukových činností. V České republice existuje několik center, která se zabývají archivováním mluvených svědectví. Rozsáhlou sbírku vzpomínek pamětníků naleznete například na portálu projektu **Paměti národa** – www.pametnaroda.cz.

Další doporučené odkazy:

Centrum orální historie – www.usd.cas.cz/cs/stranky/oddeleni/centrum-oralni-historie

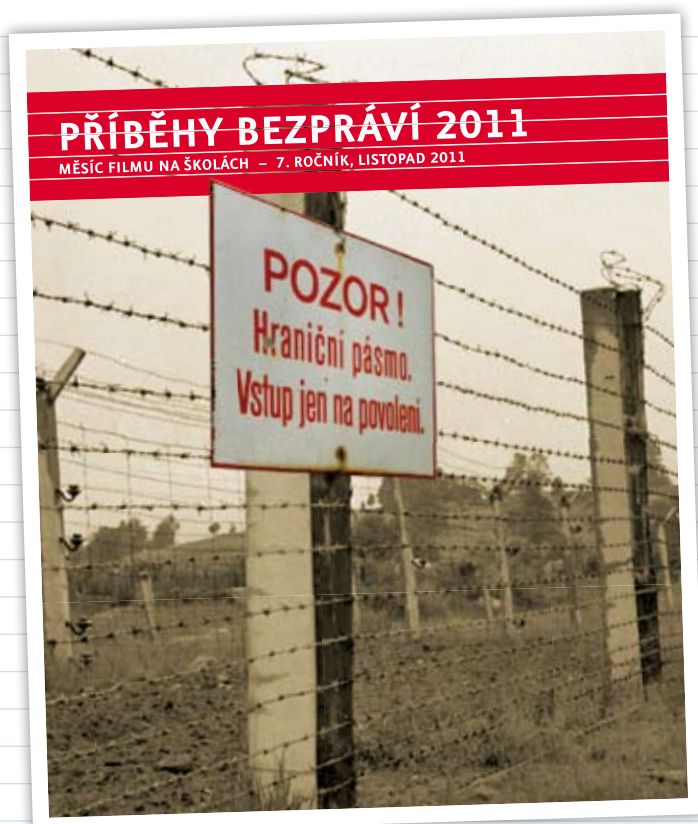
Sbírka zvukových dokumentů Národního filmového archivu – www.nfa.cz/oralni-historie.html

KAŽDÝ PŘÍBĚH JE JINÝ

Hledání pamětníka

Pamětníci jsou mezi námi. Někdy o nich víme, například když je škola zve ke slavnostním příležitostem nebo se o nich píše v tisku. Často ale zůstávají skryti. Možná že když se lépe porozhlédnete kolem sebe, zjistíte, že starší pán, kterého každý den míváte na cestě do školy, byl v 50. letech vězněn z politických důvodů, že vaše sou-
sedka převáděla lidi přes hranice, že mámina kolegyně z práce roznášela v době okupace protisovětské letáky...
Mnoho lidí z vašeho okolí by vám jistě mohlo vyprávět skrze své zážitky a zkušenosti zajímavou historii. Pokuste se najít pamětníka, který bude komunikativní a vstřícný. S jeho vyhledáním vám může pomoci váš patron. Pokud se vaše škola účastní listopadového projektu Příběhy bezpráví – měsíc filmu na školách, pak můžete oslovit pamětníka, kterého vaše škola pozvala na besedu v rámci této akce.

Příběhy bezpráví – měsíc filmu na školách je každoroční akce pořádaná společností Člověk v tísni, během níž se v průběhu listopadu konají na stovkách škol po celé České republice projekce filmů a besedy s pamětníky, historiky a filmaři.

Aby nedošlo během práce na projektu k nedorozumění, dobře svého pamětníka informujte o tom, co po něm chcete. Seznamte ho co nejpodrobněji s projektem, jeho výstupem, organizací, která jej realizuje apod. Může se stát, že váš pamětník nemá mobil ani nepoužívá e-mail. Pro komunikaci s ním proto možná budete muset použít klasický dopis jako za starých časů.

„Myslím si, že na základní škole je lepší, když je to učitel, kdo pamětníka kontaktuje a osobně se s ním setká nejprve sám, vysvětlí mu, o co jde apod., a pak teprve následuje setkání s žáky. Na druhou stranu – ačkoliv pamětníci často mívají zprvu strach o svém životě hovořit, nakonec obvykle sami cítí potřebu se o své životní zkušenosti podělit – podělit s lidmi, kteří o této době moc neví. V několika případech mi pomohlo i to, že projekt realizuje právě Člověk v tísni (jakožto mediálně známá organizace).“

Stanislav Švejcar, učitel

ZŠ Zámecká, Litomyšl

„Zpracovávali jsme dva různé životní příběhy. Nejprve jsme se obrátili na ‚našeho pamětníka‘ z Příběhů bezpráví. Jedná se o politického vězně, badatele, jenž napsal několik knih o osudech politicky perzekuovaných v našem regionu. Po celou dobu velmi dobře spolupracoval, ochotně zapůjčil dobové dokumenty, fotografie, odpovídal na otázky. Ve druhém případě byla situace trochu odlišná. Zaměřili jsme se na osud člověka, který již nežije. Komunikovali jsme tedy s jeho dětmi, kterým je dnes již přes 70 let.“

Jitka Rutschová, učitelka

ZŠ Maleč

Příprava na setkání s pamětníkem

Setkání s pamětníkem není obyčejná schůzka. Budete se na něj muset předem docela pečlivě připravit. A také nečekejte, že se vše dozvíte během jediného rozhovoru. Při prvním setkání spíše poslouchejte, při dalších se pak do detailu ptejte na to nejzajímavější.

SBĚR INFORMACÍ

Pokud jste si již vyhledali pamětníka, který vám popíše svou zkušenost s komunismem, pokuste se dozvědět předem něco o době, v níž žil, a o faktech, s nimiž bude spjato jeho vyprávění. Zajděte třeba do knihovny anebo čerpejte informace z internetu.

Měli byste předem znát téma rozhovoru natolik, aby se otázky pokládané pamětníkovi týkaly jeho osobní historie, a ne faktů všeobecně známých. Nepožadujte od něj široké historické vědomosti – k tomu jsou učebnice. Snažte se zaznamenat osobní svědectví, pokládejte otázky typu „Jak jste to zažil vy?“, „Co jste dělal a proč?“. Vaše příprava k rozhovoru a znalost historických událostí budou určitě dobře přijaty. Navíc pro vás bude mnohem snazší takový rozhovor vést a také mu náležitě porozumět.

SESTAVENÍ TÉMAT

Jdete-li na setkání s pamětníkem, měli byste si dopředu promyslet, na co se jej budete ptát. Někdy je dobré o okruzích témat pamětníka informovat dopředu, aby se na rozhovor s vámi mohl lépe připravit. Kromě toho, že vás zajímá určitá událost (např. znárodnění majetku, politický proces apod.), stojí za to se zeptat, co bylo před i po – pokusit se poznat kontext, odkrýt motivy a důsledky. Pamětníka se můžete ptát na to, co viděl, co slyšel, co dělal a proč to dělal. Až budete později výpověď zpracovávat, je dobré si tyto kategorie otázek zapamatovat. Pomůže vám to oddělit fakta od názorů, tedy to, co viděl a čeho se účastnil, od toho, co ví z jiných zdrojů.

Několik tipů, jak připravit otázky:

- Otázky, které kladete, nesmí navrhovat odpovědi.
- Pokládejte otázky co možná nejjednodušším jazykem.
- Snažte se získat odpovědi nejen o tom, co daná osoba ví, co dělala, ale zároveň o tom, co si myslí a jaké byly příčiny jejího jednání.
- Snažte se minimálně používat uzavřené otázky (takové, na které je odpověď ano/ne).
- Otázky osobní nebo vyvolávající emoce pokládejte teprve tehdy, až se s pamětníkem více poznáte a váš vztah bude důvěrnější.

Otázky si vezměte vytištěné s sebou. Vytiskněte si také souhlas pamětníka s využitím informací získaných během rozhovoru (včetně osobních údajů a fotografií), který si od něj nechte podepsat. Vzor souhlasu je součástí tohoto manuálu. Podepsaný souhlas je opravdu nutný, bez něj by nebylo možné pamětníkovu výpověď publikovat.

PŘÍPRAVA TECHNIKY

Kromě přípravy na rozhovor je důležité myslet i na techniku. Je-li to možné, **zaznamenejte rozhovor s pamětníkem na diktafon či kameru**. Pamětníka o nahrávání dopředu informujte s vysvětlením, že je to z důvodu větší efektivity celého projektu (postupujte však v tomto ohledu citlivě, řada pamětníků zažila výsledky StB a mohou pociťovat strach či úzkost). Máte-li k dispozici kameru, bude se vám k docílení kvalitnějšího obrazu hodit stativ. Kromě samotného rozhovoru můžete natočit i záběry z míst, o kterých pamětník hovoří (budovy, ulice aj.), příběh pak bude barvitější.

Tým ze ZŠ Mariánské náměstí v Uherském Brodě při natáčení rozhovoru

Vezměte si s sebou i fotoaparát a průběh s pamětníkem dokumentujte. Nezapomeňte vytvořit **2 až 3 portrétní fotografie**, na kterých bude pamětník sám, nejlépe před nějakým neutrálním pozadím, popřípadě se vyfoťte s ním.

Nahrávací zařízení i fotoaparát před setkáním vyzkoušejte. Vyprázdněte paměťovou kartu a připravte si náhradní baterie. Nejlepší je vybrat v rámci týmu jednoho člověka, který ponese zodpovědnost za přípravu a obsluhu techniky na místě.

Setkání s pamětníkem

Setkání s pamětníkem je klíčovým momentem projektu. Věřte, že je významným nejen pro vás, ale i pro něj. Pamatujte si, že první kontakt vyžaduje obzvláštní množství opatrnosti a taktu. Nepokoušejte se znenadání navštívit pamětníka u něj doma. Vždy nejprve zatelefonujte, pošlete e-mail nebo dopis, v němž přesně vyjasníte své záměry. Stojí za to dát mu čas na rozmyšlenou – nezapomínejte, že vyprávění o minulosti není pro všechny snadné.

Tým z Obchodní akademie Tanvald při rozhovoru s panem Trejbalem

MÍSTO A ČAS

Při vybírání místa prvního setkání buďte citliví. Ne vždy vítají starší lidé skupinu studentů u sebe doma, proto nechte raději na vašem pamětníkovi, aby zvolil čas a místo setkání. Možná bude radši, když se první schůzka uskuteční u vás ve škole nebo v kavárně. Dejte mu možnost výběru. Ujistěte se dva či tři dny před domluveným termínem, že pamětník se setkáním počítá. Pokud má setkání proběhnout jinde než u pamětníka doma, vypravte se na místo o něco dříve, abyste měli trochu času na přípravu.

VEDENÍ ROZHOVORU

Před začátkem rozhovoru řekněte pár slov o sobě a o projektu, jehož se účastníte, a dejte pamětníkovi podepsat souhlas s využitím rozhovoru a fotografií. Ideální je si celý rozhovor nahrávat. Pokud to není možné, pak je důležité si všechno zapisovat. Opravdu všechno – jména, data a místa, která při rozhovoru zazní.

Možná bude váš pamětník potřebovat nějaký čas, než se rozhovoří – mluvit o negativních zkušenostech z minulosti bývá někdy obtížné. Nenechte se odradit a začněte rozhovor třeba na úplně jiné, zdánlivě nepodstatné téma, jako je počasí, novinky ve vašem městě nebo aktuální události. Během rozhovoru se může stát, že pamětník nebude chtít na některé otázky odpovídat. To je třeba respektovat. Neznamená to však, že byste se neměli po chvíli zkusit zeptat na stejnou věc jinými slovy.

Po položení každé otázky ponechte pamětníkovi čas na rozmyšlenou. Můžete natrefit na vypravěče, kteří jsou po první otázce připraveni povídat o celém svém životě. Buďte v tu chvíli trpěliví a pozorní, abyste se pak mohli vrátit k tématům, která vás zajímají.

Může se stát, že osoba, s níž hovoříte, hůře slyší, nerozumí vám – pak musíte svou otázku zopakovat nebo jiným způsobem vysvětlit, co se chcete dozvědět.

Snažte se rozvíjet témata, která jsou pro vás obzvláště zajímavá a důležitá. Všechny nedopovězené či přetržené myšlenky a pochybnosti stojí za to ihned vyjasnit. Neuspokojujte se odpověďmi typu „Bylo nutné nějak bojovat o přežití.“, „Taková byla doba.“. Zvědavost a rozvíjení nejzajímavějších stop, byť za pomoci nejprostších otázek typu „Proč?“, „Jakým způsobem?“, „Kdo?“, dokáže zcela změnit směr rozhovoru, ukázat nové myšlenky a dodat vám nové, často neocenitelné informace.

Vyprávění téměř vždy vyvolává u pamětníků emoce, mnohdy velmi intenzivní. Mluví přece o věcech, které jsou pro ně důležité a které jim často změnily život. Vyprávění proto může otevřít staré rány. Musíte na to být připraveni a nebát se, když pamětník náhle přestane hovořit nebo se rozzlobí či rozpláče. Vy také podléháte takovým emocím a víte, že se po chvíli uklidníte a emoce odezní. Dovolte tedy svým pamětníkům přirozené reakce, nedivte se jim a respektujte je. Po chvíli ticha pro vás bude snazší vrátit se k přerušnému rozhovoru.

Poproste pamětníka, aby vyhledal a ukázal vám dochované fotografie, doklady, památeční předměty. Vyfotťe je. Pokud bude souhlasit s jejich použitím ve vašem projektu, budou dokonale doplňovat sepsaný příběh. Pokud se rozhodnete požádat o jejich zapůjčení, pamatujte si, že je musíte vrátit brzy a v neporušeném stavu. Požádejte o ně proto až ve chvíli, kdy je to třeba.

Na konci rozhovoru se může ukázat, že bude nutné zorganizovat další setkání. Proto je důležité se hned domluvit na konkrétním termínu. Nezapomeňte na závěr pamětníkovi poděkovat za čas, který vám věnoval.

POZNÁMKA

Při použití metody individuálního rozhovoru si musíte uvědomit, že budete mít co do činění se subjektivním vyprávěním. Pamětník nebude mluvit o dějinách tak, jak je znáte z učebnic. Váš pamětník byl v samotném centru historie, která se odehrávala před jeho očima. Proto mohou být jeho vzpomínky v rozporu s tím, co jste se dozvěděli v knihách. Ale to neznamená, že si takový člověk vymýšlí nebo lže, jednoduše vypráví o tom, jak chápe a hodnotí události, kterých se účastnil. Na vyprávění pamětníka má rovněž vliv to, co se dozvěděl později z médií, literatury a od jiných lidí. Nebuďte tím zaskočení.

Pátrání v archivech

Pokud se vám již podaří provést rozhovor (pravděpodobně to nebude během jednoho setkání), je nutné co nejrychleji archivovat nahrávky a přepsat je. Není možné to odkládat, protože na okolnosti, za jakých padla jednotlivá tvrzení, brzy zapomenete a bude velmi obtížné reprodukovat celý obsah vyprávění. Mějte na paměti, že přepisování rozhovoru je dlouhý proces. Deset minut nahrávky vám zabere zhruba hodinu času. Po dokončení archivace rozhovoru prostudujte ještě jednou všechny materiály a zamyslete se, zda v nich něco nechybí.

Připravte si také rovnou otázky pro druhé setkání – na co jste se zapomněli zeptat, co vás ještě zajímá. Při druhém rozhovoru bývá pamětník otevřenější a ochotnější mluvit i o kontroverznějších tématech.

Zkuste nyní posbírat informace i z dalších míst. Pokud váš pamětník mluvil o lidech, se kterými spolupracoval, můžete se pokusit je také kontaktovat. Je dobré také zkusit dohledat k pamětníkovi archivní dokumenty a doplnit jimi jeho vzpomínky, případně porovnat fakta. **Zajděte do místního muzea, pátrejte v regionálních archivech**, zajímejte se o dobové regionální noviny. Ve svém pátrání můžete využít také celostátní archivy, které se nacházejí v Praze. V těchto archivech je většinou nutné předem písemně (e-mailem) zažádat o materiály, které chcete vidět. Do archivu se vypravte teprve tehdy, až budou tyto materiály připraveny.

Pátrání v archivech je užitečné hned z několika důvodů. Dokumenty StB či soudní a vězeňské spisy dávají možnost konfrontovat individuální paměť a citlivost s tím, jak k člověku přistupoval totalitní aparát (a co se třeba pokusil z jeho případu vytvořit). Naleznete v nich přesná data (zatčení, odsouzení, propuštění atd.), která si starší lidé občas nepamatují přesně, a navíc ne každý má doma spisy ke svému případu. V archivech také někdy můžete narazit na poměrně vzácné materiály, jako jsou třeba fotografie či dopisy.

„Studenti báдали v okresním archivu v Hodoníně i ve fotografiích v Masarykově muzeu. Musím říct, že obě instituce nám byly velmi nápomocné a studentům velmi pomohlo sáhnout si na skutečnou badatelskou práci.“

Andrea Baumannová, učitelka
Gymnázium Hodonín

Tým z Gymnázia Hodonín při práci v archivu

„Pátrali jsme v archivu i v muzeu. Myslím si, že je dobré navštívit obě instituce, protože někteří pamětníci tam ve stáří odevzdávají řadu svých osobních vzpomínek. Případně pokud se tématem zabýval nějaký místní historik, může i on poradit či zapůjčit řadu věcí (i v digitální podobě). Dobře je prostudovat místní sborníky historických prací, kde se tu a tam objeví nějaká zveřejněná zpráva z daného období, ke které v archivu nebudete mít přístup. V archivu se nám stalo, že nás zprvu nechtěli k materiálům pustit s poukazem na to, že je to příliš otevřené období a že lidé, jichž se tato doba týká, stále žijí. Nejčastěji problém nastává v momentě, kdy řeknete, že chcete některé materiály někde publikovat.“

Stanislav Švejcar, učitel
ZŠ Zámecká, Litomyšl

Zkuste kontaktovat tyto archivy:

Archiv bezpečnostních složek – zde jsou uloženy spisy komunistické Státní bezpečnosti, tedy materiály o lidech, které StB sledovala – www.abscr.cz

Národní archiv – zde jsou uloženy vězeňské spisy, najdete tu tedy archivní materiály v případech, že vaši pamětníci byli věznění – www.nacr.cz

Libri Prohibiti – knihovna samizdatové a exilové literatury, zde můžete pátrat po archiváliích k lidem z disentu – libpro.cts.cuni.cz

databáze EZO (Evidence zájmových osob) – neoficiální on-line databáze lidí, o které se StB zajímala (nejde o seznam agentů StB) – www.svazky.cz

Psaní příběhu

V okamžiku, kdy již máte všechny potřebné informace pohromadě, sepište celý příběh vašeho pamětníka. Při psaní respektujte požadovanou délku textu (viz kapitola Zpracování příběhu). Možná budete muset dlouho zvažovat, co v textu ponecháte a co vypustíte. Věřte, že s tím se potýkají všichni autoři psaných textů.

Je důležité se snažit o to, aby výsledek vaší práce co nejvíce připomínal skutečné vědecké dílo. Ideální je ověřit informace i z jiných zdrojů, pokud ověřitelné jsou (například datum odsouzení, doba strávená ve vězení apod.). Zpracovaný příběh zašlete svému pamětníkovi k autorizaci spolu s průvodním dopisem, v němž poděkujete za rozhovor.

Výslednou práci, která bude zpracována dle pokynů a odsouhlasená pamětníkem, zašlete na CD nebo DVD na adresu Člověka v tísni. Na obálku napište Příběhy bezpráví – z místa, kde žijeme.

V budoucnu nezapomeňte informovat svého pamětníka o publikacích, v nichž využijete informace, které vám předal, a pozvěte jej na slavnostní události, které vaše škola uspořádá v souvislosti s realizací projektu.

RADY A DOPORUČENÍ

Rozdělení rolí v týmu

Studentské týmy se mohou výrazně lišit počtem svým členů – některé týmy tvoří pouze dva studenti, jiné jsou daleko větší. Především u těch početnějších je vhodné si práci v týmu rozdělit tak, aby se každý zapojil a aby se nestalo, že většinu práce odvede jediný člověk. Zde je důležitá koordinace ze strany vedoucího týmu, případně patrona.

„Role byly rozděleny na základě dobrovolnosti a diskuze. Dvě členky týmu se staly moderátorkami – shromáždily otázky od členů týmu pro pamětníci a prezentovaly je na besedě. Další dvě členky týmu se postaraly o fotodokumentaci besedy a natočení videozáznamu. Tento materiál potom část týmu sestříhala a zpracovala do konečné podoby v rámci multimediálního kroužku a vytvořila fotogalerii z besedy. V tak mladém a početném týmu, jako byl ten náš (7. třída, 18 členů), potřebovali žáci, abych jim s rozdělováním rolí a koordinací jednotlivých etap projektu pomohla.“

Jitka Hudečková, učitelka
ZŠ Mariánské nám., Uherský Brod

Dodržování časového harmonogramu

Mějte na paměti, že projekt je poměrně časově náročný a budete mu muset obětovat část svého volného času. Abyste se vyhnuli hektickému závěru, zkuste si vytvořit časový harmonogram, který bude obsahovat všechny důležité fáze projektu (sběr informací, třídění informací, sepsání příběhu), a během práce se jím řiďte.

„Projekt nám ubral hodně volného času. Ze začátku nás to bavilo, protože jsme převážně pracovali na rozhovorech, protože naše pamětnice je velmi milá a pohostinná, ale jakmile jsme začali zpracovávat písemnou podobu projektu, naše nadšení nás opustilo. Ale řekli jsme si, že když už jsme s něčím takovým začali, tak to taky dotáhneme do konce.“

Tým ze ZŠ Bobrová

Úloha patrona

Úlohou učitele je být poradcem, odborným konzultantem a tím, kdo vede členy týmu k tomu, aby upřesňovali získané informace. Výsledný příběh by však měl být především prací studentů.

„Sjedнала jsem studentům jen první setkání s pamětníky. Všechny další akce si už studenti domlouvali sami. Nahrávali si rozhovory, fotili a zapisovali. Než na setkání vyrazili, promluvili jsme si o možných komplikacích, o řešeních a možných variantách. V průběhu práce s pamětníky jsem jim do toho nijak nezasahovala, jen jsem ‚vyslechla hlášení‘.“

Andrea Baumannová, učitelka
Gymnázium Hodonín

„Ve fázi sběru a třídění informací, dokumentů jsem jako učitelka plnila funkci poradní a kontrolní. Když žákyně psaly své práce, často jsem je nutila, aby si vše ověřovaly (kladla jsem nepřijemné otázky – Kde jsi to našla? Nebylo by vhodné si to ověřit?). Domnívám se, že vést žáky k ověřování pravdivosti je vkladem do budoucnosti. Na druhé straně patnáctileté děti nemohou bezchybně analyzovat, přirozeně se dopouští chyb. Na našem pedagogickém taktu je pak jemně upozornit na nesrovnalosti a trpělivě čekat. V závěru jsem byla posluchačem, divákem prezentace. Dodávala jsem energii, sebevědomí, chválila (to je nicméně nutné po celou dobu). Vždyť práce na projektu probíhaly převážně v době mimo výuku, byly skutečně osobní aktivitou.“

Jitka Rutschová, učitelka
ZŠ Maleč

„Nechávám děti, aby své rozhovory zpracovaly svými slovy, svým dětským pohledem, smyslem pro detail, který možná úplně nesouvisí s hlavní myšlenkou, ale je z nějakého důvodu zaujal a považují jej za důležitý. Zachovává to autenticitu dětské-

ho/studentského textu. Za nejhorší považuji, když učitel žákům text přepíše, protože jej považuje za málo odborný, s malou vypovídací hodnotou apod. Vždycky se snažím mít na paměti, že se to děti vlastně teprve učí a že mám být tím, kdo jim poradí, jak to udělat lépe nebo jinak. Ale ne tím, kdo to za ně přepíše a upraví.“

Stanislav Švejcar, učitel
ZŠ Zámecká, Litomyšl

Etické zásady

Nezapomínejte, že osoby, které s vámi budou hovořit, jsou často v pokročilém věku. A starší lidé si nelibují v hluku, hlasitých rozpravách a celkové vřavě. Nemůžete se tedy dostavit na setkání ve velké skupině. K tomu, abyste provedli dobrý rozhovor, postačí přítomnost tří až čtyř členů týmu. Je pak snazší vzbudit důvěru staršího člověka a vytvořit komornější atmosféru, potřebnou při osobních vyprávěních. Určitě bude vašemu pamětníkovi milé, pokud mu u vchodu věnujete nějakou malou pozornost: květiny, čokoládu, cukroví. Pomůže to prolomit ledy. Měli byste být připraveni na různé reakce pamětníka i netypické situace, ke kterým může v průběhu rozhovoru dojít. Nezávisle na tom, co uslyšíte, byste měli pamětníkovi vždy vyjadřovat úctu, snažit se být trpělivými a chápajícími posluchači. Rozhovory se staršími lidmi nepatří k nejsnadnějším – protože paměť i sluch již nejsou, co bývaly. Na druhou stranu tato mezigenerační setkání mohou být neobvykle cennou zkušeností jak pro vás, tak vaše pamětníky. Udělejte vše pro to, aby vzpomínky pamětníků na setkání s vámi byly co nejlepší.

Žákyně ZŠ Mariánské náměstí předávají květiny a malou pozornost paní Anně Honové

Pan Alois Durďák s týmem z Gymnázia Boskovice

ZPRACOVÁNÍ PŘÍBĚHU

Výstupem práce každého týmu je příběh pamětníka zpracovaný formou textů a doprovodných materiálů, odeslaný na CD nebo DVD na adresu Člověka v tísni. V této kapitole se dozvíte, jaké požadavky by měl váš výstup splňovat.

Textové materiály

Během práce na projektu získáte jistě celou řadu zajímavých materiálů – výpovědi pamětníků, výpovědi dalších svědků popisovaných událostí, informace posbírané z různých stran. Snažte se z těchto zdrojů sestavit příběh, který bude psán živou formou. Představte si, že je určen vašim spolužákům a známým, které chcete příběhem vašeho pamětníka upoutat. „Živost“ vyprávění může dodat například použití citací ve formě přímé řeči. Pokud si budete rozhovory zaznamenávat na diktafon, nebude pro vás problém citace do příběhu zahrnout. Předpokládáme, že některé týmy budou se svými materiály pracovat i po skončení projektu, dál je v následujícím školním roce rozpracovávat nebo je sami prezentovat. Pro účely našeho projektu vás však prosíme o zpracování medailonku pamětníka tímto způsobem:

- životní **příběh o rozsahu max. 6 normostran** (normostrana má 1800 znaků včetně mezer)
- krátké shrnutí, takzvané **resumé o rozsahu 500–600 znaků**

Textové materiály předávejte **ve formátu doc nebo rtf**.

Obrazové přílohy

Určitě je vhodné text obohatit o dobové fotky, kopie archivních materiálů, novinové výstřižky a podobně. Některé z těchto materiálů najdete v různých archivech, ale jistě vám nějaké poskytne i sám pamětník. V takovém případě budete mít v ruce velmi důležité materiály, které třeba již později nebude možné získat. Byla by proto škoda jimi váš příběh nedoplnit. Budete-li tyto materiály skenovat, snažte se získat takové rozlišení (kvalitu) skenů, kterému se říká „tisková kvalita“.

Jestli má obrázek dostatečnou kvalitu pro tisk, nepoznáte z velikosti obrázku v centimetrech ani z velikosti souboru v megabajtech. Nejdůležitějším ukazatelem je takzvané DPI. (DPI je anglická zkratka pro *dots per inch* – bodů na palec. Toto číslo tedy znamená, kolik obrazových bodů se vytiskne na jeden palec. Takže čím více bodů bude vytištěno na určitou plochu, tím bude výtisk kvalitnější.) Pro kvalitní tisk se doporučuje hodnota **300 DPI**. Tuto hodnotu zjistíte u většiny prohlížečů pod položkou „vlastnosti“ a také se nastavuje při skenování. Dodržujte, prosím, toto rozlišení. Současně by velikost v pixelech neměla být menší než 1500 × 1500.

Obrazové přílohy odevzdávejte nejlépe **ve formátu jpg nebo tif**.

Audio a video materiály

Vaše setkání s pamětníky budete možná zvukově nahrávat nebo natáčet na kameru. Tyto nahrávky se vám mohou hodit při zpracovávání medailonku. I zde je však zapotřebí, aby splňovaly určitou kvalitu.

Popsat, jak se pozná kvalita videa a zvuku, není tak „jednoduché“ jako u obrázků. Stručně řečeno, snažte se získat co nejvyšší kvalitu, kterou vaše kamera, diktafon či jiné nahrávací zařízení umožňuje. Pokud to jde, nastavte na diktafonu při nahrávání hodnotu **48 kHz** a v případě použití kamery nastavte při exportu **PAL 720 × 576** nebo **HD 1920 × 1080**. Pokud budete záznam digitalizovat (nebo už ho pořizovat digitálně), nijak jej následně **nekomprimujte**.

Audio a video materiály zasílejte **na DVD, Dvcam, MiniDVcam**, popřípadě VHS a mini VHS.

Dokumentace projektu

Všechny sebrané materiály vám doporučujeme přechovávat na jednom místě. Vytvořte portfolio projektu – přehledná složka s roztríděnými materiály vám dovládá lépe se připravit na sestavení příběhu. Určete si někoho, kdo shromažďuje materiály a vede jejich evidenci včetně přesných popisků. A všude s sebou noste digitální fotoaparát. **Dokumentujte i postup své práce** (fotky ze schůzek týmu, fotky ze setkání s pamětníkem apod.).

Poznámka

Než se pustíte do práce, je dobré, aby vám patron či školní ICT koordinátor ukázal, jak pracovat s technikou (fotoaparát, diktafonem, kamerou) a jak používat programy, ve kterých budete získaný materiál zpracovávat.

PŘÍKLADY DOBRÉ PRAXE

Ladislav Trejbal – laureát Ceny Příběhů bezpráví 2011

Prostřednictvím projektu můžete upozornit na osud vašeho pamětníka a přispět tak k jeho veřejnému ocenění. Tým z Obchodní akademie Tanvald použil společnou práci pro projekt k nominaci svého pamětníka, pana Ladislava Trejbal, na Cenu Příběhů bezpráví, kterou pan Trejbal nakonec skutečně získal.

Cenu Příběhů bezpráví uděluje společnost Člověk v tísni za odvážné činy a postoje v období komunismu. Laureáti jsou vybíráni studentskou porotou na základě nominací předložených žáky základních a středních škol. Podrobnější informace naleznete na adrese www.jsns.cz/cena.

V roce 1951 se Ladislav Trejbal aktivně zapojil do semilské skupiny ILPKORG 1 (Ilegální protikomunistická organizace), která rozšiřovala protikomunistické letáky, mimo jiné se jmény udavačů a jejich pomocníků. Byli však zrazeni. Proces odehrávající se u libereckého soudu trval půl roku a dne 28. 3. 1953 byl vynesen rozsudek. Ladislav Trejbal byl odvezen na Jáchymovsko, kde v těžkých podmínkách strávil sedm let.

„Předtím, než jsme se s panem Trejbalem setkali, jsme se o období komunismu moc nezajímali. Ale tento příběh nás zatáhl do minulosti a vskutku zaujal. Na to, kolik je panu Trejbalovi let, se o své vzpomínky umí skvěle podělit. Z jeho vyprávění nám občas naskakovala husí kůže. Jsme rádi za to, že tato doba skončila a máme právo na svobodu.“

Tým z Obchodní akademie Tanvald

„I když neproběhlo mnoho setkání, panovala mezi panem Trejbalem a studenty velmi příjemná atmosféra. Studenti projevovali opravdový zájem o vzpomínky pamětníka a ten byl potěšen jejich zájmem. Vedoucí týmu Kamila Hamříková navrhla pana Trejbalu na ocenění Ceny Příběhů bezpráví. Ke kandidatuře použila zkrácenou verzi společné práce. Skutečná radost nastala, když studenti zjistili, že byl pan Trejbal vybrán studentskou porotou a pozván k předání ocenění do Prahy. Celý tým tuto událost velmi prožíval a pana Trejbalu spolu s jeho paní do Prahy doprovázel. Domnívám se, že projekt ve studentech jedním vyvolal zájem o nedávnou historii naší země, naučil samostatné práci a odpovědnosti a zároveň vytvořil i lepší vztah ke starší generaci.“

Zdeňka Juklová, učitelka
Obchodní akademie Tanvald

Ladislav Trejbal přebírá ocenění z rukou ministra obrany Alexandra Vondry

ZŠ a OA Tanvald
Školní 416
468 41 Tanvald

Vážení,

dovoluji si Vám touto formou poděkovat za vaši aktivitu, kterou jste projevili při zpracování Vašeho příspěvku do projektu „Příběhy bezpráví“, ve kterém jste zpracovali můj životní příběh z dob komunismu.

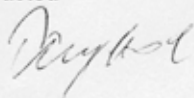
Velmi si cením osobních jednání Vašich studentů a následné spolupráce při tomto projektu, které vyústilo v návrh a následné ocenění mé osoby „Cenou příběhů bezpráví“ v Praze v listopadu roku 2011, kde jsem strávil spolu s manželkou nezapomenutelný večer a kde došlo k docenění mého celoživotního postoje v boji proti bezpráví a nesvobodě a kde touto formou byly seznámeni s mým osobním příběhem, ale i s příběhy mnohých ostatních politických vězňů z dob komunismu zejména mladí lidé, kteří již nemají (díkybohu) možnost tuto dobu nesvobody prožívat osobně.

Chtěl bych Vám touto cestou popřát mnoho úspěchů v dalším životě, a i přes všechny komplikace, které dnešní život přináší, mnoho úspěchů a šťastných chvil, které můžete svobodně prožívat.

Zvláštní dík patří studentům Kamile Hamříkové, Báře Hrabcové, Denise Šepsové, Jakubu Pěničkovi a Mirku Medkovi. V neposlední řadě paní učitelce Zdeňce Juklové, Stanislavu Pěničkovi a všem, kteří se tohoto projektu aktivně zúčastnili.

Z celého srdce Vám přeji prožití šťastných svátků vánočních a mnoho štěstí, zdraví a úspěchů v novém roce.

S úctou

Ladislav Trejbal s rodinou

Pan Trejbal s týmem z Obchodní akademie Tanvald

Anna Honová – čestná občanka Uherského Brodu

Pamětnici uherskobrodského týmu, paní Anně Honové, udělila radnice čestné občanství města za celoživotní přínos v boji za svobodu a demokracii.

Anna Honová pracovala jako účetní v potravinářské firmě Raciola, kde často přepisovala dokumenty svědčící o nedemokratických praktikách komunistického režimu v Československu. Mnohé z těchto dokumentů byly uschovány v balících, které podnik posílal do zahraničí. Anna Honová byla roku 1950 zatčena a obviněna z maření vyšetřování, ze sdružování s jinými činiteli proti republice, z rozšiřování protikomunistických letáků. Ve vazbě a věznicí v Uherském Hradišti a v Brně strávila 2,5 roku.

„Celý projekt jsme prezentovali na webových stránkách školy a snad i tím jsme přispěli k tomu, že tento měsíc bude zastupitelství města jednat o tom, zda paní Anně Honové udělí titul ‚čestná občanka města Uherský Brod‘. Tuto nominaci zdůvodňuje především její aktivní práci s mládeží a besedami, které i přes svůj pokročilý věk koná.“

Jitka Hudečková, učitelka
ZŠ Mariánské nám., Uherský Brod

iDNES.cz / Zlínský kraj

Pondělí, 23. ledna 2012. Svátek má Zdeněk.

Hledej

iDNES.cz Zprávy Kraje Sport Kultura Ekonomika Finance Bydlení Cestování Auto Hobby Mobil Technet Ona Xman Revue Blog Video Hry více

Zlínský kraj Zprávy Sport Jízdní řády MHD Práce Reality Firmy Očima čtenářů Jiný kraj

Bojovnice, kterou věznili komunisté, je čestnou občankou „svého“ Brodu

Radek Bartoníček 28. prosince 2011 9:12

Uherský Brod udělil nejvyšší možnou poctu dlouholeté bojovnici za svobodu a demokracii a někdejší politické vězenkyni Anně Honové. Pětaosmdesátiletá obyvatelka města, která je držitelkou státního vyznamenání za zásluhy o stát, je od nynějška nositelkou čestného občanství Uherského Brodu. I přes nesouhlas některých zastupitelů.

Anna Honová, dlouholetá bojovnice za svobodu, členka Konfederace politických vězňů a nyní také čestná občanka Uherského Brodu. | foto: Jan Karásek, MF DNES

Před čtyřmi lety ocenil Annu Honovou prezident Václav Klaus, který jí propůjčil státní [vyznamenání](#) za zásluhy o stát. Nyní se dočkala pocty i od radnice Uherského Brodu, kde dlouhá léta žije.

Z vašeho kraje

- [V uherskohradištském parku jsou další nebezpečné stromy, kácení nekončí](#)
- [Nemocnice ve Vsetíně a Hradišti zveřejnily cenu za lepší sádry a čočky](#)
- [Vsetínští herci se loučili s Havlem, za měsíc nastudovali jeho hru](#)
- [Pro Zlín ráda navrhnu i nohu od stolu, říká architektka Eva Jiřičná](#)

Reklama

Reklama

[Chcete změnit práci? Hleďte u nás! Více na jobDNES.cz](#)

[České dráhy omezují spoje. Nové jízdní řády naleznete zde.](#)

Z vašeho kraje

„I přes některé problémy, se kterými jsme se při realizaci v tak početném týmu potýkali, hodnotím nejpozitivněji právě to, že si každý nakonec svoji roli v týmu našel, rozvinula se vzájemná spolupráce, žáci se seznámili s obdobím dějin, které většinou z nich bylo do té doby naprosto neznámé a pro složitost tematiky často žáky těžce ‚uchopitelné‘. Tím, že jsme toto období pojali regionálně a využili místní pamětnice, kterou navíc řada dětí zná jako babičku dvou vnuků, kteří naši školu navštěvují, se jim tato problematika stala bližší. Původní obavy, zda budou schopni již v 7. třídě zpracovávat projekt na toto téma, byly neopodstatněné. Samozřejmě jsem nemohla očekávat, že zvládnou samostatně pracovat s historickými prameny, bádát v archivech a kriticky hodnotit. Soustředili jsme se především na životní příběh a vzpomínky paní Honové, což bylo pro tuto věkovou kategorii přijatelnější.“

Jitka Hudečková, učitelka
ZŠ Mariánské náměstí, Uherský Brod

Aneta Šohajková 7.B. 20.4.2011

- 1) čím more naujalo vyprávění?
bylo napínání, zajímavost, pravečivost
a bylo rychlé i když námí říka' pravečiv.
- 2) co more překvapilo?
jak nedostávali jídlo, a námí Honová
vydržela ku hladovku.
- 3) na co bych se chtěla jistě zeptat a proč?
jestli jí to poharčí' leby' ku vyprávění
má' co o tom videm' nauila.
Protož sum se jí na to napomítat zeptat, a
zajímá mi to.

a kolik toho prožila

Tereza Růžicková

- 1) čím, kolik se toho paní Honová pamatovala? ikdyže mišty mluvila
rychle bylo toto povídání velmi zajímavé.
- 2) překvapila mě hygiena, že jak dlealo se chodily umývat, velké - mormy
(např. muselo být přesně určité množství draneho peru...)
podmínky se lety'ch museli ve neřnicích žít a to jak nelety' hdi'
(vše dobře) dleali byt' zly'
- 3) chtěla bych se jí zeptat na to, jestli se po odchodu z vězení setkala se
svými rodiči, spří. příbuznými a co pro ni bylo vše dobře nejhorší

ZŠ Maleč – kvalitní prezentace projektu

To, že na konci projektu odevzdáte hotový příběh organizátorům, neznamená, že se s výsledky své práce nemůžete „pochlubit“ jinde. ZŠ Maleč například napsala o svých týmech a pamětnících články do místních novin. Kromě toho byly její dvě žákyně vybrány, aby prezentovaly příběh své osobnosti, pana Františka Sysra, na česko-německém expertním setkání o využití rozhovorů s oběťmi nacismu a komunismu v historickém vzdělávání.

František Sysr se účastnil 1. světové války jako legionář. Jeho cesta zpět do Československa vedla přes Spojené státy, kde strávil nějaký čas prací ve Fordových automobilových závodech. Po návratu domů si založil strojírenskou firmu. Po celé zemi se proslavil svým vynálezem pérového bucharu, který odboural těžkou práci s kladivem. Krátce po nástupu komunismu však musel živnost ukončit a v roce 1959 byl Lidovým soudem v Chotěboři odsouzen na 4,5 roku do vězení za trestný čin spekulace.

Kateřina Skřivanová a Aneta Němcová ze ZŠ Maleč na česko-německém expertním setkání

„Informace o panu Sysrovi jsme společně se spolužačkou sháněly a zpracovávaly asi půl roku. Vždy ve svém volném čase, po škole a o víkendu. Nejprve jsme musely najít a poté kontaktovat pozůstalé. Není jednoduché povídat si o mnohdy smutné minulosti. Ne každý byl také ochotný nám vyhovět. Myslím ale, že některé příbuzné jsme svým zájmem potěšily. Tato setkání pro mě byla velice přínosná a získané informace za vynaložené úsilí rozhodně stály. Pro kontrolu jednotlivých dat a údajů jsme kromě rodiny musely navštívit i různé archivy a samozřejmě si nastudovat mnohé informace z knížek a internetu. Díky projektu jsem se naučila informace zpracovávat a také je prezentovat. Jako například na česko-německém expertním setkání v Praze, kde jsme naši práci obě nejen prezentovaly, ale i o ní diskutovaly s desítkami vzdělaných lidí. Z celé akce mám velikou radost a jsem moc ráda, že jsem se na projektu mohla podílet. Myslím, že rádi by byli i ti, o kterých jsme psali, nebo jejich pozůstalí. Naše okolí oceňovalo, že se zajímáme o jistým způsobem kontroverzní historii a rozšiřujeme zájem o ni mezi svými vrstevníky.“

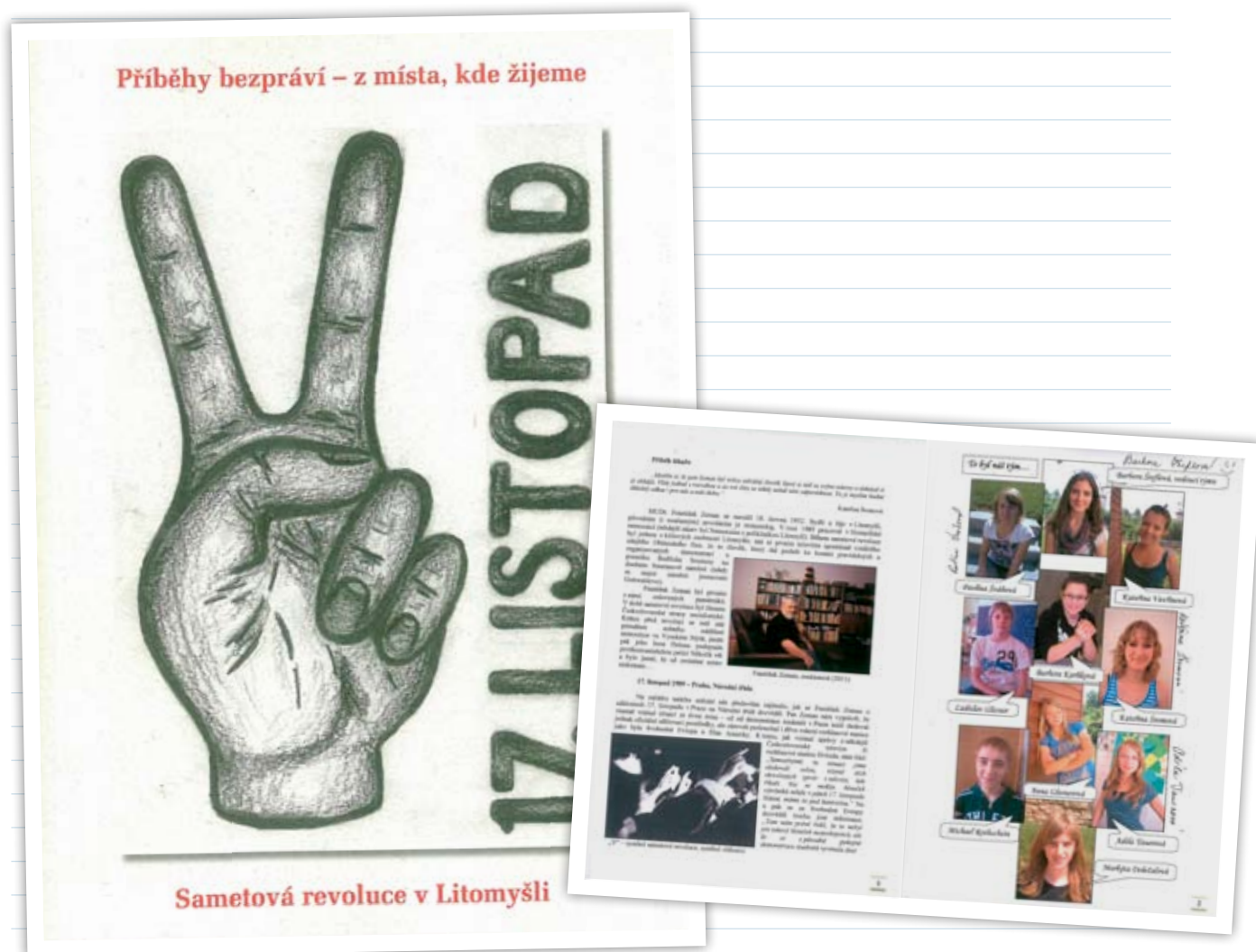
Kateřina Skřivanová
Tým ze ZŠ Maleč

ZŠ Litomyšl – vydání vlastní publikace

Pokud se vám podaří nashromáždit o vašem pamětníkovi (pamětnících) více informací a zajímavých podkladů, můžete se inspirovat příkladem týmu z Litomyšle, který se rozhodl své příběhy vydat v tištěné podobě a získané audiovizuální materiály sestříhat do podoby krátkého dokumentárního filmu.

Obyvatelé Litomyšle – lékař, kněz, historik, učitelka, prodavač i studenti gymnázia – podávají prostřednictvím sedmi příběhů svědectví o průběhu revolučních událostí roku 1989.

„Protože se nám podařilo sepsat ne jeden, ale několik příběhů zachycujících průběh sametové revoluce v Litomyšli, sehnali jsme také řadu dobových fotografií, archivních materiálů (např. plakátů apod.), rozhodli jsme se ‚vydat‘ knížečku, kde by byly všechny příběhy pohromadě. Všichni víme, že v podmínkách školy je něco takového hodně obtížné. Finanční prostředky na grafickou úpravu a tisk v některé tiskárně jsme během doby, kdy projekt probíhal, nebyli schopni sehnat (taky jsme na začátku nevěděli, zda se nám projekt skutečně podaří dotáhnout do konce), rozhodli jsme se proto publikovat všechny příběhy svépomocí. To znamená – vše jsme si připravili v novějším Wordu (2007), který umožňuje více drobných úprav textu. Díky vstřícnosti jednoho obecního úřadu jsme si následně mohli všechny texty vytisknout na jejich barevné laserové tiskárně (jako sponzorský dar). Vedení školy se zase podařilo dojednat svázání oné brožurky v jedné litomyšlské tiskárně – rov-

něž sponzorsky. Je jasné, že takto nebylo možné udělat velké množství výtisků, ale měli jsme knížku pro každého pamětníka, člena týmu a ještě nám jich několik zůstalo ve škole, kde slouží především k prezentaci naší práce před širší veřejností (např. rodiči budoucích žáků, stejně tak ale knížku používám při kontaktování pamětníků do dalšího projektu). Zpětně vidím, že je škoda, že jsme výtisků nepořídili víc. U pamětníků se totiž setkaly s velmi pozitivním ohlasem, někteří by dokonce bývali rádi získali knížek více i pro svoje blízké. Kromě knížčky se nám podařilo sestříhat z nasbíraných audiovizuálních materiálů asi půlhodinový dokument, který jednotlivé osobnosti přibližuje. Ten se stal součástí školou připraveného DVD, na němž jsou kromě tohoto filmu umístěny také všechny příběhy, ale i kratičkový filmový ‚dokument‘, který rekapituluje ‚zkoušky‘, které probíhaly před rozhovory s pamětníky (a kde se žáci především učili klást otázky). Bylo to ale možné díky spolupráci s řadou učitelů – zejména s těmi, kteří mají dobré znalosti v oblasti informačních technologií.“

Stanislav Švejcar, učitel
ZŠ Zámecká, Litomyšl

Adéla Tauerová a Pavlína Švábová ze ZŠ Zámecká v Litomyšli představují výsledek týmové práce

„Každý si mohl zkusit vést rozhovor, mohl si zkusit natáčet celou situaci na videokameru, ale především (a to si myslím, že je nejdůležitější) si mohl vyslechnout tolik pro nás nových informací a příběhů ze života lidí, které někdy dokonce známe či jsme o nich slyšeli, ale vůbec jsme netušili, mezi jak důležité osobnosti během sametové revoluce patřili a jak se do ní zapojovali.“

Pavlína Švábová
Tým ze ZŠ Zámecká, Litomyšl

„Pro mě jako učitele je důležité to, že žáci těmito svými aktivitami ovlivňují své mladší spolužáky, kteří pak sami projevují zájem o podobnou práci. Sami je vlastně motivují – tím, co dělají, ale pochopitelně i výsledky své práce. A tak už nyní začínáme ve škole pracovat na dalším projektu, v rámci něhož se žáci setkávají s lidmi, kteří jim vyprávějí své vzpomínky na dobu pražského jara 1968 a následně normalizace. Stále častěji přitom zjišťuji, že pro žáky nejsou důležité ‚jen‘ informace, které takto získávají, ale především setkání s lidmi, kteří tuto dobu sami prožili, s lidmi, kteří jsou sami žijící historií.“

Stanislav Švejcar, učitel
ZŠ Zámecká, Litomyšl

UKÁZKOVÉ ZPRACOVÁNÍ PROJEKTU

FRANIŠEK SYSR – ZAPOMENUTÝ OSUD LEGIONÁŘE

František Sysr jako legionář

Syn domkáře pocházel z oblasti Orlických hor, tedy přesněji z Kyšperku (Letohradu). V této vesnici bylo osm domů, obydli Fr. Sysra mělo číslo popisné 8. Narodil se 12. října roku 1897 v Rotreku (Jankovice) u Žamberku. Vyrůstal se svými rodiči, matkou Anežkou (rozenou Sklenářovou), otcem Josefem a pěti sourozenci Antonínem, Josefem, Stáňou a sestrami Anežkou a Marií. 14. října 1897 byl pokřtěn římskokatolickou církví. Dětství prožíval asi jako každé jiné dítě. Ukončil základní docházku a pokračoval na střední škole, kde roku 1914 složil s výtečným prospěchem zkoušku tovaryšskou z řemeslné živnosti kovářské.

První světová válka

V sedmnácti letech dostal povolávací rozkaz a narukoval do posádky ve Vysokém Mýtě, odtud putoval na východní frontu do Ruska. Sloužil u I. pluku lehkých dělostřelců. Zúčastnil se těžkých a dramatických bojů například u Zborova, kde zahynuly stovky našich českých legionářů. Ve svém volném čase se rád věnoval hudbě, hrál na křídlovku, trubku a lesní roh. Jako muzikant se zúčastnil 7. listopadu 1917 „Velké říjnové revoluce“ v Petrohradě, kde byl přítomen i Lenin. Potom legionáři postupovali dále, měli tříměsíční přestávku. Tu využili k postavení mlýna na obilí a z legrace ještě k tomu v životní velikosti nastrojené mlynářky s mlynářem.

Po třech měsících mlýn opustili a přesunuli se do Vladivostoku, kde na ně čekala další přestávka. Do tohoto města přijel T. G. Masaryk a začala jednání o návratu domů. Pohyb po Rusku v tomto období nebyl bez rizika, jednotky byly Rusy napadány a srážky měly mnoho obětí. Často nebyl klid ani na jídlo. Syn Ladislav vzpomíná, že otec vyprávěl, že brambory vařili třeba na třikrát.

Cesta do Ameriky

Po nějaké době bylo rozhodnuto, že cesta zpátky povede přes Ameriku. Bylo přistaveno čtyřicet velkých lodí, kterým plavba trvala tři měsíce. Cestou navštívili mnoho států, kde strávili nějaký čas, například Japonsko, Čínu, Koreu a další. Ze všech těchto zemí si přivezl desítky pohlednic. Fotografie v té době nebyly tolik rozšířené, fotoaparát měl jen málokdo. Poznávali mnoho lidí různých kultur, ale také jejich bídu a utrpení. Pan Sysr několikrát ve svém životě zmínil poznatek, že japonské dívky jsou nejkrásnější na světě. Po třech měsících se konečně ocitli na očekávané půdě Ameriky. Byli tu ubytováni ve vojenském táboře. Začali si hledat práci. Fr. Sysr byl vy-

Přístav ve Vladivostoku, odkud českoslovenští legionáři odplouvali zpět do vlasti

učen kovářem, a tak si sehnal práci v automobilových závodech „Ford“. V této továrně pracoval určitou dobu, myslíme si, že hlavně odtud si přinesl spoustu poté dobře využitých zkušeností. Všichni pracovali a většina si snažila vydělat dolary na cestu zpátky, tak jako Fr. Sysr. Při příjezdu hrála na počest hrdinům legionářská kapela. Bylo mnoho slávy a hlavně loučení s kamarády (trvalo 2 dny), se kterými prožil dlouhý čas. Dokumenty, obrazové materiály, které potom František ukazoval svým dětem, pečlivě uchovával po jeho smrti nejstarší syn František. Díky němu máme z čeho čerpat.

František Sysr: „Japonské dívky jsou nejkrásnější na světě.“

Rodina

Po návratu z války a USA, kde strávil dohromady zhruba 6 let, se konečně dostal do rodného Letohradu. Se svými bratry postavil malou kovářskou dílnu, kde společně pracovali. Potom se František seznámil s Anežkou Ferbrovou, o 5 let mladší dcerou kováře, se kterou se 18. listopadu 1924 v Libici nad Doubravou oženil. Společně začali bydlet ve zděděném domě po manželce, ke kterému patřila kovářská dílna. Narodilo se jim 7 dětí: Marie (1926), František (1929), Marta (1931), Božena (1933), Ladislav (1935), Josef (1938), Karel (1940). On se věnoval kovářství, jeho manželka společně s dětmi obhospodařovala polnosti o rozloze 3,5 ha, které je živily. Všechny děti měly své povinnosti, musely pomáhat v hospodářství a být při ruce jak matce, tak otci. Ten podle vyprávění dětí byl tak trochu pantičkář, všechno muselo být přesné, nikdy však děti bezdůvodně netrestal.

„Dětství jsem měl pěkné. Nemohu sice říci, že by otec se mnou příliš důvěrně mluvil, ale zajímal se o nás. Pamatuji se, že nás trestal výjimečně.“ (syn Karel)

„Na dětství vzpomínám ráda, přestože jsme museli hodně pracovat, měli jsme hezké chvíle. V zimě, když mrzlo, zatopilo se v kamnech, my jsme si kreslili, učili se a tak, otec seděl u stolu, psal na psacím stroji. Museli jsme být potichu, aby mohl pracovat. Byl přísný, to ano, pantičkář. Všichni jsme měli rozdělenou práci, kterou jsme museli udělat, dojili jsme krávy, sušili seno, prostě pomáhali v hospodářství, ale nepamatuji se, že by nás bil nebo bezdůvodně trestal. Ono taky stačilo, aby se ukázalo na připravenou metličku na skříni. Taky nám vyprávěl o válce a o tom, jak cestoval z fronty tou obrovskou lodí, její fotka visela nade dveřmi světečnického pokoje. Otec byl pohledný člověk, fešák. Upravený. Za něj se člověk nemusel stydět. Přespával u nás v Chotěboři, když cestoval do Chocně (na srazy legionářů, pozn. autora). Vzpomínám, jak stál ve dveřích. Fešák.“ (dcera Božena)

František se často zúčastňoval srazů legionářů z války. Cestoval tak po celé republice. Až do roku 1948, kdy tankové akce začaly být zakazovány a nepodporovány. I přesto se bývalí legionáři dále scházeli, ale už ne tak oficiálně. Však byli na své uniformy a zásluhy náležitě pyšní. Podle vzpomínek dětí to jejich otci v uniformě slušelo a ony k němu vzhlížely s respektem.

Práce – dílna

V dílně, kterou po čase rozšířil o budovu strojírny, využil své zkušenosti z „Fordu“. Synu Karlovi, který v té době navštěvoval strojírenské učiliště v Chotěboři, bylo nabídnuto, že by se mohl vyučit u svého otce v dílně. Tam měl František několik učňů, kteří se naučili spoustu dovedností, které později uplatnili. Byl tedy i dobrým mistrem a své zkušenosti uměl předat dál. Vytvořil pérový buchar, který odbourával těžkou práci s kladivem, hlavně v kovářském řemesle. Tím se proslavil

František Sysr, strojírna Libice n. D.
Šek. účet č. 88,843. Železniční stanice Chotěboř.

Pérové buchary značky „PRESTO“
jsou nejlepší nejlevnější kovářská kladiva!

Hlavní kostra se silných □ želez v jeden celek elektrickým obloukem svařená – žádné uvolnění šroubů, nýtů.

Výhody:

1. Malý pořizovací náklad.
2. Jednoduchá soustava, silné provedení.
3. Malá spotřeba tažné síly
4. Lehké a jisté řízení úderu.
5. Rázný úder.
6. Umístění v malém prostoru.
7. Jednoduchá obsluha.
8. Velký výkon.
9. Žádné opravy.
10. Mnohostranné použití.

Použili:

1. Svařování ráfu.
2. Dobré sváření všech želez.
3. Výroba kramlí, hřebů.
4. Naváření a kulacení náprav.
5. Výroba motyk, kladiv.
6. Výroba ozubů.
7. Ostření pluhových ostří.
8. Bezvadné osazování.

Velikost	1	2	3
Váha beranu kg	25	40	100
Počet úderů za minutu	300	280	150
Spotřeba síly v HP	1,5	2	4
Největší zdvih beranu v cm	15	17	22
Kove železo ploché mm	60×15	80×25	130×40
„ „ čtverhranné mm	40	50	100
Průměr a šíře řemenice mm	350×65	400×70	600×100
Délka vedení beranu mm	250	320	550
Celková váha bucharu v kg	800	900	1800
Cena bucharu			

po celém Československu, kde byl tento buchar velice žádan. Vyráběl pluhy, kultivátory, brány, lisy na slámu, vozy, po zavedení traktorů prováděl jejich opravy včetně výbrusů. Začal vyrábět také stojanové vrtačky, brusky, svěráky. Stále se zdokonaloval ve svém oboru, absolvoval kurzy sváření autogemem, kurzy účetnictví apod.

Režim a udání

Kvůli komunistickému režimu ukončil František svoji živnost v roce 1950 a nastoupil do Strojní traktorové stanice v Malči. Pracoval zde velmi pilně a obohatil STS o spoustu dobrých nápadů. Některé zakázky dělal pro STS doma ve své dílně, protože na pracovišti nebyly stroje v potřebné kvalitě a ani materiál. Byl zkrátka jediný, který měl v tomhle oboru znalosti a prostředky. Materiál ze své dílny si nechával proplatit. Avšak někdo si nemyslel, že to je správné, či spíše záviděl šikovným rukám Františka Sysra a udal ho, že má doma schovaný materiál, který by měl odevzdat socialistickému sektoru.

Podle mínění syna Ladislava to mohlo mít spojitost i s tím, že rodina Fr. Sysra nechtěla vstoupit do JZD.

„Pamatuji se, že k nám přijeli nějakí muži, bylo to, tuším, v pondělí, prohlíželi si dílnu, vyptávali se, kde co je, k čemu to je. Poté odvezli otce s tím, že ho večer dovezou zpět. Od té doby jsme ho do soudního procesu neviděli. Byl držen v Pardubicích.“ (syn Karel)

Soud

„Nevzpomínám na ten soud rád, bylo to strašně a strašně ponižující byly i články v novinách. Nechtěl jsem ani vycházet z domu, na zábavu a tak. Cítil jsem bezmoc, nechtěl jsem nikoho potkávat, bylo mi 18 a otce jsem vnímal jako autoritu...“ (syn Karel)
Fr. Sysr byl souzen 23. 4. 1959 v budově Lidového soudu v Chotěboři, dnes je to střední ekonomická škola.

„Strašně nerada vzpomínám na tu hroznou dobu. Bylo to strašná doba. Bylo mi 25, byla jsem vdaná, synům byly 4 a 2 roky. Soud byl strašně dlouhý. Matka tam nebyla, nedovoloval jí to zdravotní stav. Jinak jsme tam byli všichni.“ (dcera Božena)

„Ta jedna ženská od soudu pořád tak ošklivě mluvila a haněla otce, celou rodinu. Potom, když jsme se s manželem přestěhovali, jsem ji každý den ráno potkávala, pokaždé jsem si říkala: ‚Ty babo jedna, já bych ti nejradši dala přes hubu!‘ Ona nás tak špinila a tak zle štourala ve všem. Baba. Když přišli zabavovat majetek, brali všechno, zapisovali všechno oblečení, dokonce chtěli pořádit i seznam otcových kravat.“ (dcera Božena)

Odsouzení Františka bylo zapísáno v kronice obce Libice takto: „Podle zprávy ve Vesnických novinách Chotěbořska ze dne 1. 5. 1959 byl 24. 4. 1959 František Sysr z Libice, čp. 23, odsouzen před soudem v Chotěboři do vězení na 4,5 roku, k propadnutí veškerého majetku, k zákazu pobytu v okrese Chotěboř na 3 roky a na 3 roky po odpykání trestu k ztrátě čestných občanských práv, protože měl doma uschováno 111 000 Kčs různého majetku a strojů.“ Z dochovaných dokumentů víme, že trest k zákazu pobytu v okrese Chotěboř na 3 roky, jež František Sysr obdržel, byl zmírněn.

Rozsudek

„Rozsudek obsahoval propadnutí majetku. Protože majetek vlastnili rodiče společně, polovina kovářské dílny a obytného domu zůstala nám, druhá propadla státu. Pole byla již napsána na matku a bratra Vládu, ta tedy nemohla být zabrána. Chtěli po nás, abychom my platili z domu nájem jim a oni že budou platit za naši polovinu dílny nájem nám.

Nezdálo se nám to. Měli jsme strach,

že nájem přestanou platit, přece již ukázali, čeho jsou schopni, a my pak nebudeme mít na nájem z domu. Zajistili jsme ohodnocení budov. Psali jsme pořád žádosti, jednu za druhou, hledali jsme nějaké dovolání, abychom měli alespoň střechu nad hlavou jistou. Pomáhal nám jeden známý úředník u soudu, radil nám, kam co poslat, jak formulovat žádost. Nakonec se nám přes všechny překážky podařilo získat dům do vlastnictví.“ (syn Karel)

„Podle rozhodnutí soudu nám patřila jen polovička auta, tedy naší matce. Chtěli jsme druhou půlku doplatit, abychom ho mohli užívat. Nebylo nám to umožněno. Pak jsme naše auto viděli, jak s ním jezdí zvěrolékař. Sloužilo ještě mnoho let. My jsme ale museli za otcem do vězení autem a řidičem půjčeným.“ (syn Karel)

Vojenská služba – Karel

„Otec byl odsouzen v dubnu, v říjnu jsem potom nastoupil vojenskou službu, ve vojenské knížce jsem měl uvedeno – syn dělníka; po určitém čase to nadřízení přeškrtali a opravili – syn živnostníka. Jinak mi kupodivu nikdo nepřipomínal můj původ, pouze bylo zvláštní, že jsem získal označení vzorný voják, ale nikdy žádnou hodnost. Asi jsem byl přece jenom nespolehlivý, i když mi to nikdy nikdo přímo neřekl.“ (syn Karel)

„Ve vojenském jsem jednou navštívil svého otce ve věznicí na Mírově. Na návštěvy jsme jezdily pouze my děti, matka skutečně nebyla schopna toto psychicky velmi vyčerpávající setkání absolvovat.“ (syn Karel)

Návštěvy

„Na návštěvách jsme se střídali, vždy jsme jeli dva. Vezli jsme vždy něco s sebou k jídlu. Cestovali jsme různě krkolomně autobusy, vlaky a také jsme využívali ochoty p. Uchytily, který měl u nás v garáži zaparkovaný svůj automobil Škoda Octavia. Návštěvy se konaly jednou za tři měsíce, vyjžděli jsme v 7 h ráno, cesta autem trvala 2 h.“ (syn Karel)

A odsuzuje se...

Opět se vám hlásíme ze soudní síně s líčením dalšího procesu na našem okrese. Dnes si povíme o Františku Sysrovi z Libice, bývalém kováři a později majiteli zámečnické dílny. To víte, přičinil se, však měl také až 8 zaměstnanců, tak mu živnost potěšitelně vzkvétala.

Ale pro to by se nikdy neocílil před lidovým soudem. V roce 1950 se zapojil a předal svoji živnost STS, později Průmyslovému kombinátu, pak Komunálnímu službám v Chotěboři a nakonec zase STS a ve své bývalé provozovně se mohl poctivě žít. Ale v bývalém panu podnikateli zůstaly myšlenky kapitalistické a nemohl se smířit s tím, že už není „na svém“. Pojistil se na horší doby a uschoval materiál a stroje v ceně přes 111.000 Kčs a s těmi dále obchodoval. Charakterisuje jej to, že neustále žádal od podniků, u nichž byl zapojen, materiál, kterého měl ve svých skrýších plně bedny. Loni ve žních, když STS potřebovala nutně ložiskový materiál a byl ohrožen průběh žni, prohlásil,

že žádný nemá; při prohlídce bylo tohoto materiálu nalezeno na mnoho takovýchto oprav. To raději materiál sužičkovával na výrobu vrtáčků, které prodával.

Byl to vůbec zvláštní člověk. Propadl tak mamonu, že sám se svou rodinou žil pod úroveň normálních lidí naší společnosti, ovšem v Praze byl podnikem na činžáku, dílnu měl moderně zařízenou – prostě mamondář. Rodina žila v bídě a o její život se valně nestaral – hlavní byly peníze a materiál, do kterého by peníze vložil. Zijí mezi námi ještě takoví lidé, lidé tolik zatížení kapitalistickou minulostí, kteří dávno nemají v naší společnosti místo a které naše společnost ze svého středu vylučuje. Každý, kdo chce jakýmkoliv způsobem škodit naší republice, musí počítat s tím, že jej brzy postihne spravedlnost. A dočkal se také Sysr.

Dne 24. dubna uslyšel takovýto rozsudek:

Čtyři a půl roku, ztráta svobody, propadnutí veškerého jmění, zákaz pobytu v okrese Chotěboř na tři roky a na tři roky po odpykání trestu ztráta čestných práv občanských.

socialistických zemí, v čele se Sovětsk

Článek o odsouzení Františka Sysra ve Vesnických novinách, 1959

„Jezdili jsme za ním do věznice. Vždycky jsem mu upekla buchtu. Mřížkový koláč mu dali úplně rozdrobený, hledali, jestli jsme mu do něj něco nezapekli. Bábovku dostal jako kousky. V návštěvní místnosti byla mezi námi mříž. U každého vězně stál bachař a poslouchal, co si povídáme. Mohli jsme mluvit jenom o rodině, ve vsi pouze, kdo se narodil, zemřel. Nic moc osobního, žádný dotyk. Pracoval na soustruhu, celou dobu u něj stál, bolely ho nohy. Taky strava nebyla příliš dobrá. Aby se přerazila chuť nedobrého masa, bylo vše kořeněné, otec měl problémy se žlučníkem, byl převezen do nemocnice do Brna. Každá návštěva mě velmi stresovala. Už 14 dní předem jsem na to hodně myslela. Začaly mi vypadávat vlasy. Těžko jsem také sháněla práci. Nikdy mi sice neřekli, že jim vadí, že jsem z rodiny odsouzeného, ale práci jsem hledala dlouho.“ (dcera Božena)

Ve vězení František pracoval na soustruhu. Po návratu nemluvil příliš o podmínkách ve vězení. Koneckonců ani nemohl, musel podepsat, že o tom mluvit nebude. Možná rodinu ani nechtěl příliš zatěžovat.

Vězení

František byl po odsouzení (bylo mu už 61 let) převezen do věznice na Mírově, potom do Ostrova u Karlových Varů. V roce 1962 byl soudem v Karlových Varech podmíněčně propuštěn. To už byl nemocný. Nebyl mu přiznán starobní důchod, jezdil tedy pracovat do STS Maleč, bylo mu už 65 let. Z jeho dílny už JZD Libice zřídilo truhlářskou dílnu. Komunisty rozhodně rád neměl. Nejednalo se však o nenávist, tu kolem sebe nešířil. Se svou ženou často o politice diskutoval. Poslouchal vysílání Svobodné Evropy, rádio měl zamaskované na skříni ve svátečním pokoji.

Rehabilitace

František Sysr byl rehabilitován Nejvyšším soudem České republiky v roce 1991. V rehabilitačním rozsudku stojí: „...šlo o typicky třídní proces proti bývalému živnostníkovi, který měl být exemplárně potrestán a zbaven majetku, ačkoliv trestná činnost nebyla obviněnému vůbec prokázána...“

Majetek byl rodině vrácen a zásluhou syna Karla je původní kovárna (dnes už neslouží svému účelu, je upravena na stylovou společenskou místnost, jejíž stěny zdobí rodinné fotografie, a rodina se zde schází při oslavách) ve velmi dobrém stavu a dělá čest jak svému zakladateli, tak i pokračovateli. Jméno Sysr bylo synonymem zručnosti dřívě a je i dnes, kdy nejmladšího syna Karla (70 let) oslovují „pane mistr“, a i vnuk Karel (34 let) svými dovednostmi v tradici šikovnosti pokračuje. Na pravnuka Vojtěcha (2 roky) si musíme po této stránce ještě počkat.

Pan František Sysr zemřel po dlouhé nemoci 29. 1. 1971.

Vyrovnání se s minulostí

Rodina p. Fr. Sysra žádala zapsání rehabilitace svého předka do místní kroniky, kde bylo v roce 1959 uvedeno jeho odsouzení. Zápis byl v roce 2008 ZM schválen, nicméně neproveden. V roce 2011 žádala rodina tedy znovu, zatím bez výsledku.

Aneta Němcová a Kateřina Skřivanová
ZŠ Maleč

SOUHLAS PAMĚTNÍKA

S O U H L A S

Já níže podepsaná/podepsaný.....(jméno, příjmení, bytem) tímto souhlasím, aby mnou dobrovolně a bezúplatně poskytnuté svědectví a mnou předané dokumenty včetně mé podobizny byly použity v rámci projektu společnosti Člověk v tísni „Příběhy bezpráví – z místa, kde žijeme“ ke zveřejnění a rozšiřování rozmnoženin. Zároveň souhlasím s uvedením mého plného jména a příjmení a místa bydliště k označení autorství mého svědectví.

Uvedený souhlas uděluji bezúplatně bez omezení územního a množství rozsahu

paní/panu..... a společnosti Člověk v tísni, o.p.s.
se sídlem Praha 2, Šafaříkova 24, IČO: 25755277, DIČ: CZ25755277.

v.....dne.....

.....
vlastnoruční podpis pamětníka/pamětnice

Jeden svět na školách

JEDEN SVĚT NA ŠKOLÁCH
Člověk v tísni, o.p.s.
Šafaříkova 24, 120 00 Praha 2
www.jsns.cz
e-mail: skoly@jsns.cz

NADAČNÍ FOND AVAST
Generální partner Jednoho světa na školách

Program „Evropa pro občany“

